

П. І. Віблій, Х. В. Горбова, Б. А. Федак
Національний університет “Львівська політехніка”

ПРОБЛЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

© Віблій П. І., Горбова Х. В., Федак Б. А., 2015

Розглянуто основні проблеми валютного регулювання в Україні, а також проаналізовано відносини, що виникають під час валютного регулювання, доцільність використання певних форм та інструментів валютної політики задля покращення ситуації в країні.

Наведено основні напрямки покращення ситуації на валютному ринку, а саме: розроблення гнучких правил роботи для учасників валютного ринку, використання міжнародного досвіду тощо.

Ключові слова: валютне регулювання, валютна політика, валютний курс, девальвація.

P. I. Vibliy, K. V. Gorbova, B. A. Fedak
Lviv Polytechnic National University

PROBLEMS OF CURRENCY REGULATION IN UKRAINE

© Vibliy P. I., Gorbova K. V., Fedak B. A., 2015

In a globalized world financial markets and integrating them in Ukraine is urgent development of an effective monetary policy. Application forms and instruments of monetary policy is of particular importance in acute crisis. In this regard, there is a possibility of the effective capacity of the country to more successful integration into the world community. To do this, based on analysis of domestic and foreign sources of problems for the functioning of the currency market in Ukraine is proposed to develop a clearly thought-out system of currency regulation, which will allow in the future to take a more advantageous position and effectively implement national interests.

The article focuses on the major issues of currency regulation in Ukraine, as well as the analysis of relations arising in foreign exchange regulation, analyzed the feasibility of using certain forms and instruments of monetary policy to improve the situation.

Means of currency regulation aimed at determining the principles of domestic and foreign currency policy and the formation and development of the domestic currency market of Ukraine, which is formed through relationships with key partners on economic cooperation, EU countries and the USA. Rate of exchange data States against the hryvnia is quite unstable. At the time of deployment of the global financial crisis Ukraine had not been able to resist the destructive effects of political and economic external and internal events. In order to minimize foreign currency deficit and reduce the downward pressure on the national currency, the National Bank conducted active foreign exchange intervention by selling US dollars.

The situation sudden changes in exchange rates have a negative impact on the economy, and for Ukraine, over the years, changes in exchange rates give only negative results. This situation can be resolved only through effective conduct of monetary policy, namely the country needs to move to inflation targeting monetary regime, which for the past 20 years gained high popularity, which is probably due to the fact that it has proved its effectiveness in many countries. Thus, in Eastern Europe, the number of countries that use inflation targeting regime is increasing every year. In Ukraine, the currency used outdated regulations that exist throughout the country has not produced any effective results. For the successful implementation of inflation targeting required drastic changes in macroeconomic and structural policies, improvement of national statistics, the reform of the banking system and domestic financial markets.

To improve international relations Ukraine need as much as possible to participate in the international movement of capital by attracting foreign loans. Development of international loans associated with increased globalization processes. Growth rates of international loans several times higher than the rate of growth and foreign trade. In recent years, Ukraine is almost in the international currency markets. One of the main causes of the situation in the country is weak national economy. In such a situation NBU had to strictly control the hryvnia, because unlike most restrictions on trade in the national currency, which is currently applied, directly or indirectly, may have a negative impact on its stability.

Key words: currency regulation, monetary policy, exchange rate devaluation.

Постановка проблеми. Внаслідок взаємодії усіх чинників розвитку економіка України може пережити справжню трансформацію. Потреба у нових технологіях, інвестиційних та фінансових ресурсах змушує Україну робити кроки щодо інтегрування української економіки зі світовою. У виконанні завдань з розширення інтеграційних зв'язків між країнами відіграють значну роль міжнародні фінансові відносини. Валютна політика будь-якої держави в умовах глобалізації усіх форм міжнародної економічної діяльності посідає важливе місце в її економічній стратегії. Необхідність дослідження розвитку системи валютного регулювання України зумовлена також високою питомою вагою експорту у валовому внутрішньому продукті держави.

Механізм валютного регулювання в Україні пройшов ряд трансформаційних змін, проте цих змін виявилось недостатньо, щоб покращити стан економіки в країні, тому і ситуація на валютному ринку є несприятливою для реалізації національних інтересів, зростає тіньовий сегмент валютного ринку, катастрофічно зменшуються обсяги валютних резервів НБУ.

Огляд останніх досліджень. Необхідно зазначити, що сьогодні існує необхідність комплексного дослідження особливостей розвитку національної системи валютного регулювання як частини валютної політики держави. Серед авторів, які займаються дослідженням валютного регулювання, можна зазначити: Н. Є. Бодрову, У. І. Моторнюк, Н. Л. Калиновську та ін. Проте окремі аспекти валютного регулювання потребують подальшого дослідження.

Постановка цілей. Встановлення проблемних питань, що виникають під час валютного регулювання в Україні. Україна переживає складний період, який характеризується кризовими явищами в зв'язку зі складною економічною та політичною ситуацією. За таких умов треба проаналізувати доцільність використання певних форм та інструментів валютної політики задля покращення ситуації в країні. Однією з умов успішного співробітництва з іноземними державами є ефективне використання можливостей країни. Проаналізувавши різноманітні джерела, що стосуються проблеми валютного регулювання, можна запропонувати створити нову систему валютного регулювання, яка реалізує в майбутньому національні інтереси.

Виклад основного матеріалу. Валютне регулювання – це діяльність уповноважених державних органів, спрямована на організацію функціонування внутрішнього валютного ринку, визначення порядку проведення операцій з валютними цінностями та міжнародних розрахунків. За своїм змістом валютне регулювання передбачає видавання компетентними державними органами нормативно-правових актів щодо принципів, порядку, умов та строків здійснення валютних операцій, визначення курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених в іноземній валюті, порядку вивезення та ввезення іноземної валюти, режиму здійснення іноземних інвестицій, підстав та процедури притягнення осіб, винних у порушенні норм валютного законодавства, до відповідальності [1].

Крім того, засоби валютного регулювання спрямовані на визначення засад внутрішньої та зовнішньої валютної політики держави та формування і розвиток внутрішнього валютного ринку України, який сформований завдяки відносинам з основними партнерами з економічного співробітництва: країнами Євросоюзу та США. Курси валют цих держав відносно гривні є доволі нестабільні. На момент розгортання світової фінансової кризи Україна не була здатною чинити опір деструктивним впливам політичних і економічних зовнішніх та внутрішніх явищ. З метою мінімізування дефіциту

іноземної валюти та зниження девальваційного тиску на національну валюту НБУ проводив активні валютні інтервенції, продаючи долари США, що в результаті у 2010 році стабілізувало функціонування валютного ринку, а обмінний курс гривні до долара США на міжбанківському валютному ринку зріс на 0,38 %, тобто до 7,9617 грн/дол. США. Загальне сальдо валютних інтервенцій сформувалося додатним та перевищило 1,3 млрд дол. США. Це дало змогу відновити міжнародні резерви, обсяг яких станом на 01.01.2011 р. дорівнював 34 576,4 млн дол. США [2].

У результаті кон'юнктури на світових фінансових і товарних ринках на початку 2011 року підвищилася пропозиція іноземної валюти, тому НБУ скористався нагодою і сформував міжнародні резерви, обсяг яких на початок 2012 р. становив 31,8 млрд дол. США. Обмінний курс гривні відносно долара США в 2011 р. на міжбанківському валютному ринку знизився на 0,84 % – до 8,0284 грн за 1 дол. Офіційний курс гривні до долара США знизився на 0,35 % – до 7,9898 грн за 1 дол. США [3].

У 2012 році за умов обмеженого доступу до зовнішнього фінансування НБУ мінімізував зменшення валютних резервів. Станом на 01.10.2013 р. обсяг валютних резервів становив 24 546 млн дол. США. Офіційний курс гривні до долара США в 2012 р. знизився на 0,04 % – до 7,9930 грн за 1 дол. США.

Під час реалізації валютної політики в 2013 році НБУ врахував стан платіжного балансу, характер коливань попиту і пропозиції іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України, а також підтримку зовнішніх платежів Уряду та НАК “Нафтогаз України”. На кінець 2013 р. міжнародні валютні резерви становили 20 416 млрд дол. США, а обмінний курс гривні до долара США на міжбанку – 811,89 грн за 100 дол. США [3].

У 2014 році стан валютного ринку України кардинально змінився. Міжнародні резерви станом на 01.02.2014 р. дорівнювали вже 17 805,2 млн дол. США. Банківські вклади фізичних осіб у ВКВ (у доларовому еквіваленті) знизилися на 357,3 млн дол. США. На кінець 2014 року курс становив 15,773905 грн за 1 дол. США, а вже на початок 2015 року зріс до 20 гривень за 1 дол. США. Золотовалютні резерви станом на 1 січня 2015 року становили близько 7,5 млн. дол. США, що менше порівняно з 2014 роком на 2432 млн. дол. США, або на 24,4 %. [4].

Якщо керуватись економічною логікою, то за наявності незначних обсягів угод на міжбанку курс долара мав знизитись, а натомість спостерігається зріст прискореними темпами. Підтверджується гіпотеза, яка полягає в тому, що купівля валюти має виключно спекулятивний характер. Усім відомо, що для спекулянта важливо своєчасно продати валюту. Прогнозованою є подальша ревальвація гривні.

За теперішньої ситуації вважаємо за доцільне розробити на державному рівні стратегічну програму розвитку національної економіки, яка повинна містити основний вектор економічного поступу, загальнодержавні орієнтири та шляхи подолання соціально-економічних проблем. Така програма дасть змогу мінімізувати політичні спекуляції та нераціональне витрачання державних коштів. Негативний вплив на становище валютного ринку України чинить і рівень тінізації економіки, що знижує ефективність валютних регулятивних заходів Нацбанку, причому рівень тінізації становить близько 50 %. Для нейтралізації тінізації потрібно вдосконалити монетарні заходи, наповнити ресурсами валютний ринок для реального сектора економіки, натомість запобігати розкручуванню спекулятивних ігор, посилити контроль у бюджетній сфері, тобто підвищити прозорість державних закупівель, реформувати податкову систему з метою експортного відшкодування ПДВ, розробити дійові антикорупційні програми [5].

Також потрібно зазначити, що різкі перепади курсу валют негативно впливають на економіку країни, а для України протягом багатьох років зміни валютних курсів дають виключно негативний результат. Така ситуація може бути вирішена тільки за допомогою ефективної валютної політики, а саме: країні потрібно перейти на монетарний режим інфляційного таргетування, який впродовж останніх 20 років набув високої популярності, що, мабуть, пов'язано з тим, що він довів свою ефективність у багатьох країнах. Так, у Східній Європі кількість країн, які використовують режим інфляційного таргетування, зростає з кожним роком. В Україні ж використовується застаріле валютне регулювання, яке впродовж існування країни не дало ніяких дієвих результатів. Для успішного впровадження інфляційного таргетування необхідні кардинальні зміни в макро-економічній і структурній політиці, удосконалення національної статистики, реформа банківської системи та внутрішніх фінансових ринків.

Для покращення міжнародних відносин Україні потрібно брати активнішу участь у міжнародному русі капіталу шляхом залучення іноземних кредитів. Розвиток міжнародного кредитування пов'язаний з посиленням процесів глобалізації. Темпи росту міжнародного кредитування у кілька разів перевищують темпи зростання виробництва і зовнішньої торгівлі. Протягом останніх років Україна майже не представлена на міжнародних валютних ринках. Однією з основних причин сформованої ситуації в країні є слабка національна економіка. За такої ситуації НБУ змушений жорстко контролювати гривню, оскільки відміна більшості обмежень на торгівлю національною валютою, які сьогодні застосовуються у прямій чи непрямій формах, можуть мати негативні наслідки для її стабільності. Проте, торгівля національною валютою на міжнародних валютних ринках не є необхідною завдяки низькій частці України в загальному обсязі світової торгівлі, оскільки гривнею обмежено торгують на окремих валютних ринках країн, які є найбільшими торговельними партнерами України. До того ж ресурси українських банків є занадто обмеженими, щоб говорити про їхню присутність на закордонних біржах. І нарешті, НБУ розумно не допускає участі іноземних суб'єктів у торгах гривнею в Україні, оскільки навіть одна масштабна спекуляція могла б похитнути стабільність валютного курсу. Отже, підсумовуючи, варто сказати, що взаємодія українських суб'єктів з міжнародними валютними ринками має сьогодні обмежений характер.

Результатом високого рівня відкритості вітчизняної економіки є те, що зовнішні кошти через канали двосторонньої торгівлі, а також потоки капіталу і взаємозалежність кредитних портфелів негативно впливатимуть на фінансовий ринок України. Оскільки Україна є країною з перехідною економікою, це надає застосуванню валютного регулювання актуальності. Країни, економіки яких перебувають у стадії ринкової трансформації, під час зовнішньоекономічної діяльності стикаються з непростими проблемами, зокрема скороченням національних валютних резервів, різкими коливаннями грошово-кредитної системи тощо. В країнах із стабільною економічною і політичною ситуацією за умов існування надійних гарантій повернення капіталу і відсотків, які не лише декларуються державою, але і строго виконуються, а також з вищою процентною ставкою експортерам вигідніше повертати валютну виручку в країну в стислі терміни, а інвесторам переводити вільні капітали з метою отримання вищого доходу, ніж тримати їх за кордоном на менш вигідних умовах. Натомість у країнах з перехідною економікою економічні і політичні умови нестабільні, в експортерів часто виникає бажання не повертати валютні кошти в країну, а залишати їх за кордоном, що негативно впливає на економіку країни загалом, а зокрема призводить до дефіциту платіжного балансу, різкого підвищення попиту на іноземну валюту на внутрішньому валютному ринку, і у результаті до зниження вартості національної грошової одиниці. Особливо гострою є ця проблема в країнах, які відчувають істотну потребу у валютних коштах. У зв'язку з цим держава може встановлювати такі валютні обмеження, які перешкоджали б відтоку капіталів. Наприклад, законодавчо встановлюються терміни повернення в країну валютної виручки від експортних операцій, а також товарів (робіт, послуг) по імпорту за умови попередньої оплати, обмеження відносно вивезення валютних цінностей громадянами, які здійснюють закордонні подорожі, заборона проведення розрахунків в іноземній валюті на території країни. Тобто, валютні обмеження в період ринкової трансформації економіки застосовують для захисту національної економіки країни, регулювання платіжного балансу і є об'єктивною необхідністю.

Про важливість вирішення проблеми відтоку капіталів для України свідчить створення в 1995 році Державної комісії з повернення в Україну валютних цінностей. Її регулярно скликають з метою збирання та аналізу достовірної інформації відносно відтоку капіталів і пошуку шляхів його зупинки і стимулювання репатріації національних і іноземних капіталів. Зокрема, вирішення цієї проблеми дасть можливість збільшити пропозицію іноземної валюти на валютному ринку України, сприятиме поповненню валютних резервів країни, тобто матиме стабілізуючий вплив на економіку України. Істотним стимулом для репатріації капіталів також є створення переважаючих умов для використання на території України в усіх сферах економіки національної валюти порівняно з іноземною. Одним з обов'язкових етапів реформування економіки України є досягнення повної внутрішньої конвертації національної валюти, що передбачає вільний доступ до валютного ринку країни, тобто відсутність будь-яких обмежень на купівлю і продаж іноземної валюти. Це, своєю

чергою, значно полегшує вирішення проблеми існування “подвійного валютного ринку”. У цьому випадку мають на увазі не лише існування “чорного ринку” іноземних валют, а і виражену тенденцію вивезення товарів за цінами, нижчими за світові, і ввезення товарів за цінами, вищими за середній світовий рівень, негативним наслідком чого є дефіцит торгового балансу країни. Валютні обмеження як інструмент валютного регулювання поширені у світовій практиці. Більшості країн світу у своїх економічних перетвореннях доводилося жорстко обмежувати рух капіталів і проведення поточних валютних операцій. Розвиток внутрішнього фінансового ринку і заходи з реформування грошово-кредитної системи в країні призводять до того, що регулювання руху капіталів та інших процесів в області валютних стосунків поступово починають забезпечуватися інструментами ринкового механізму. Отже, необхідність застосування валютних обмежень у таких умовах поступово зникає. Саме це і дало можливість багатьом країнам світу зараз повністю зняти валютні обмеження на рух капіталів і поточні валютні операції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для стабілізації та покращення стану валютного ринку України необхідно впровадити комплекс законодавчих, нормативно-правових та інших заходів з метою стабілізації національної грошової одиниці, забезпечення інтеграції у світову економіку. Основними напрямками стабілізації валютного ринку України є підвищення прозорості і передбачуваності операцій НБУ на валютному ринку, що забезпечить усім банкам рівний доступ до валютних інтервенцій НБУ, зменшення рівня доларизації української економіки через підвищення привабливості гривневих активів, удосконалення структури внутрішнього валютного ринку з урахуванням міжнародної практики, удосконалення нормативної бази НБУ, посилення роботи з моніторингу валютних ризиків та удосконалення механізмів контролю та протидії спекуляціям.

Перспективи України на міжнародному валютному ринку з фінансового погляду є негативними. Зменшення валютних резервів, збільшення кредитної заборгованості, девальвація гривні, велика інфляція – усі ці показники можуть у разі неприйняття зазначених вище заходів призвести до дефолту національної валюти, а отже, і всієї економіки України.

Дослідивши валютне регулювання в Україні, можна назвати основні напрямки покращення ситуації на валютному ринку:

- рівень доларизації національної економіки повинен бути зведений до оптимального задля підвищення привабливості національної валюти;
- розроблення гнучких правил роботи для учасників валютного ринку, які ґрунтуються на чітких принципах і процедурах;
- використання міжнародного досвіду для розроблення досконалішої структури валютного ринку і запровадження нових видів міжнародних розрахунків;
- потрібно вжити заходів, які могли б гарантувати стабільність нормативної бази НБУ;
- посилення роботи з моніторингу валютних ризиків, удосконалення механізмів контролю та протидії спекуляціям, застосування процедур для уникнення валютних ризиків та недопущення формування інших дисбалансів, пов’язаних із здійсненням операцій капітального характеру в іноземній валюті;
- стимулювання експорту та забезпечення рівноваги платіжного балансу;
- оптимізація механізмів взаємозв’язку між попитом на національну та іноземну валюту, яка має передбачати спрямування гривневих потоків насамперед у реальний сектор економіки, вагомими важелями чого мають бути інструменти фінансової політики.

1. Шкарупа В. К. *Фінансове право України: навч. посіб.* / В. К. Шкарупа. – К.: Істина, 2007. – 148 с. 2. Бураковський І. В. *Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України: навч. посіб.* / І. В. Бураковський. – Харків : Фоліо, 2009. 3. Бодрова Н. Є. *Валютний ринок України: стан, проблеми й перспективи* / Н. Є. Бодрова // *Вісник СумДУ. Серія “Економіка”*. – 2012. – № 1. – С. 103. 4. *Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. 5. *Макроекономічний огляд на грудень 2013 року [Електронний ресурс]* / Національний банк України. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>